

EKONOMİ POLİTİK

Erinç Yeldan, 24 Mart 2021

Halkların Merkez Bankası Tarihi

Paranın ve merkez bankacılığının serüveni insanlık tarihinde görece yeni bir olgu. İnsanlar arası sosyal ilişkilerde ticaret elbette yüzlerce yıl öncesine dayanıyor; ancak malların mallar ile mübadelesinde paranın, hele hele *kağıt paranın* kullanımı şunun şurasında sadece sekizyüz, dokuzyüz yıllık bir öykü.

Dokuzyüz sene az mı? diyeceksiniz. O zaman bakalım tarih baba neler söylemiş?

Parayı ilk bulan ve kullananlar Likyalılar. Bugün Manisa'nın Salihli İlçesinde yer alan antik ören yerinde *Sardis nehrinin* çamurlarındaki altın karışımını eriterek sikkeler basmışlar. Ancak mal ticaretinde paranın kullanımı ortaçağa kadar çok yaygın olamamış. Ticaret daha çok *takas usulü ve pazarların hacmi de kısıtlı* olagelmiş. Bunun bir nedeni para sikkelerini basacak yeterli altının olmaması ve *küçük para birimlerinin* elde edilememesine dayalı. Öyle ki tarihçiler bu açmazı *Orta Çağda Küçük Para Birimi* sorunu (*problem of small coinage*) olarak adlandırıp çalışmaktalar.

Ufak para birimi sorununu aşan yenilik *Marco Polo* sayesinde gerçekleşmiş. Marco Polo, Çin Hanedanlığına 13. yüzyılda düzenlediği ziyaretlerde **Kubilay Hanın** imzasını taşıyan deri parçalarının “para” olarak kullanıldığını gözlemlemiş. “Deri paralar” taşımada kolay; üzerine her ihtiyaç duyulan birimi yazabilirsiniz; ve istediğiniz kadar da üretebilirsiniz. Rivayet o ki, Kubilay Hanın imzasını taşıyan bu deri parçalarını para olarak kabul etmeyenler ölüm cezasına çarptırılmaktaymış.

Marco Polo bu ilginç buluş ve yanında spagetti ve şerbet gibi diğer egzotik ürünlerle birlikte 1295'te İtalya'ya döner. İtalyan şehir devletlerinde –Venedik, Cenova bankerlerinin sunduğu para sistemleri aracılığıyla ticaret derinleşir, sermaye birikimi hızlanır, piyasa rantları ve sanayide teknolojik buluşlar birbirini kovalar; gerisini tahmin etmek güç değil.

Sanayi devrimi 19. yüzyılda İngiltere'de gerçekleştiğinde, ardında gene bir banka vardır: *Bank of England*, 27 Temmuz 1694'te İngiltere kralı III. Vilyam'a Fransa ile savaşta kredi açmak üzere kurulur. Tarihte, İsviçre Merkez Bankası *Riksbank*'ın (1668) ardından kurulmuş olan ikinci merkez bankası olarak geçer. *Bank of England*, sanayi devriminin gelişen teknolojisi sayesinde elde edilen üretim fazlasını yerel ve uluslararası piyasalarda mübadele edilmesini kolaylaştıracak para miktarını sağlamakla görevlidir. Denilebilir ki, İngiltere Merkez Bankası olmasaydı, sanayi devrimi söz konusu olamazdı. Kuşkusuz, İngiltere emperyalizmi ile birlikte kolonyalist tarihçe de bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır.

Merkez Bankacılığı fikri hızla gelişir. Ülkemizde de genç Cumhuriyet'in Merkez Bankası'nın kuruluşu 30 Haziran 1930'da Resmi Gazete'de yayımlanır, Ekim 1931'de de faaliyete geçer.

Merkez Bankalarının görevleri, müdahale araçları, piyasaya yönelik politikaları yıllar boyu değişiklik gösterse de, ana amaçları tek bir sözcük ile özetlenebilmiştir: *nihai borçlanıcı olmak*. Merkez Bankaları gerek hükümetlerin, gerekse bankacılık ve mali sistemin son

borçlanma merciidir; bu konuları gereği *bağımsız ve siyasi müdahalelerin dışında tutulmaları gerektiği parasal iktisat anabiliminin en önemli tarihsel derslerinden birisidir.*

Sözü Türk Lira'sına getirir isek,

Bütün bu tarihçe boyunca ise “*enflasyonun nedeni yüksek faizlerdir ve dolayısıyla, enflasyonu düşürmek için faizleri aşağı çekmek gereklidir*” söylemi hiçbir zaman geçerlilik kazanmamıştır. Zira bu sav ne içsel olarak tutarlı bilimsel bir teori, ne de gerçeklerle uyumlu bir görüştür; ancak ve ancak, arka plandaki siyasi mücadelelerin ve çekişmelerin bir uzantısından ibaret olarak görülmelidir. İçsel olarak tutarlı değildir, zira bu söylem faizler ile enflasyon arasında doğrudan bir ilişki kurgulamaya çabalarken, paranın diğer bir fiyatını – *döviz kurunu*, göz ardı etmektedir.

Dahası, “*ılımlı enflasyon beklentileri ve göstergeler*”; “*temkinli duruş*”; “*daha ölçülü bir faiz artışı*” ve benzeri sözcüklerin ardına gizlenen para politikasına yönelik siyasi müdahaleler, kurumun bağımsızlığına ve genel anlamda makro ekonomi politikalarının tutarlılığına ilişkin endişeleri derinleştirmekte, güvensizlik ve belirsizlik yaratmaktadır. Böylesi bir ortamda Türkiye'nin risk primi yükselmekte, döviz kuru üzerindeki baskılar yoğunlaşmaktadır.

Türk Lirasının uluslararası döviz piyasalarında en hızlı değer yitiren para birimleri arasında olması, söz konusu tutarsız, rasgele para ve makro ekonomi politikaları ile denetim dışı, keyfi siyasi müdahalelerin kaçınılmaz sonucudur.